

ЗЕМЛЯ
Незламності

РОЛЬ ФОНДУ ЧАСТКОВОГО ГАРАНТУВАННЯ КРЕДИТІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Аналітична записка

Жовтень 2023 року

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Chemonics
Development works here.

KSE

Center for Food
and Land Use Research
at Kyiv School of Economics

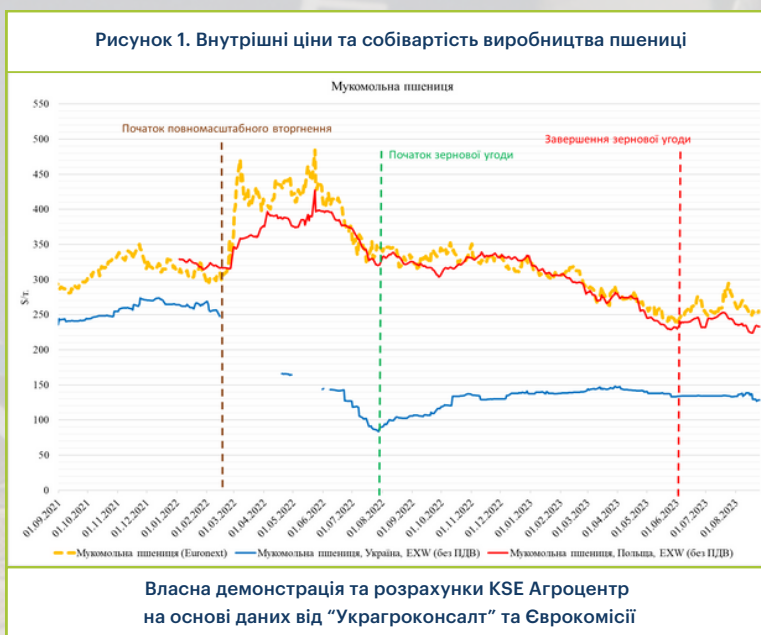
ВСТУП

Повномасштабне вторгнення мало суттєвий вплив на сільське господарство України. Лише за перший рік повномасштабного вторгнення українські сільгоспвиробники прямі втрати становили 8,2 мільярди доларів. Прямі втрати – це знищення та пошкодження фізичних активів. В контексті кредитування сільськогосподарського сектору прямі втрати регіонально обмежені територіями, де проходять та проходили бойові. Прямі втрати означають скорочення застави, яку можуть використати сільськогосподарські виробники при залученні фінансування. Разом з цим непрямі втрати – скорочення доходів сільгоспвиробників через зниження виробництва, скорочення внутрішніх цін і підвищення собівартості – вже становлять понад 40,2 мільярди доларів. З цієї суми 14,5 мільярдів доларів – це втрати через зниження внутрішніх цін на основні сільськогосподарські культури. Як ми можемо побачити з рисунку 1 – почасті внутрішні ціни на українську сільськогосподарську продукцію вже є

нижчими за собівартість виробництва. І якщо прямі витрати локалізовані в регіонах, що постраждали внаслідок бойових дій – непрямі втрати впливають на доходи всіх сільгоспвиробників в Україні. А відтак – впливає на кредитоспроможність українських аграріїв.

Відновлення сільськогосподарського сектору потребуватиме суттєвого капіталу і залучення фінансування є необхідним елементом в пост-воєнному відновленні українського сільського господарства.

Одним з елементів розширення доступу для фінансування є Фонд часткового гарантування кредитів в сільському господарстві (ФЧГК), що буде надавати часткову гарантію на залучені сільгоспвиробниками з обсягом земельного банку до 500 гектарів кредитні ресурси. В цій аналітичній записці ми розглянемо, як повномасштабне вторгнення вплинуло на потенціал використання ФЧГК українськими сільгоспвиробниками.

ЗАЛУЧЕННЯ КРЕДИТІВ В 2023 РОЦІ

В 2023 році українські сільгоспвиробники продовжували залучати кредитне фінансування. Станом на 25 вересня – понад 11,1 тисяч сільгоспвиробників отримували банківське фінансування в 2023 році, включаючи понад 8,6 тисяч сільгоспвиробників, що отримували фінансування за програмою: «5-7-9». Сукупна сума залучених сільгоспвиробниками кредитів склала 56,3 млрд грн, включаючи 33,3 млрд грн залучених за програмою «5-7-9». Станом за весь 2022 рік понад 43,6 тисячі сільгоспвиробників залучили 95,5 млрд грн. Не дивлячись на те, що наведені вище данні не покривають повний 2023 рік – ми можемо зробити висновок, що кількість отримувачів кредитів в 2023 році буде меншою, ніж в минулому. Однією з причин цього може бути скорочення сільськогосподарських виробників в Україні (детальніше – в наступному розділі).

При цьому значна сума кредитів, залучених українськими сільгоспвиробниками була

покрита програмою портфельних гарантій. З 56,2 млрд грн отриманих станом на 25 вересня кредитів 19,6 млрд грн були покриті кредитними гарантіями, серед яких 5,3 млрд були покриті кредитними гарантіями на 80%, а 14,3 млрд грн – менше, ніж на 80%. Не дивлячись на те, що в Україні активно функціонує програма державних гарантій – головним чином державні гарантії надаються середнім та великим сільгоспвиробникам, з обсягами земельного банку більше за 500 гектарів. Відтак – не дивлячись на функціонуючу програму державних гарантій – є потреба у функціонуванні ФЧГК, оскільки програма державних гарантій де-факто не покриває цільову аудиторію ФЧГК.

При цьому сільське господарство, порівняно з іншими секторами залишається одним з найпривабливіших секторів для фінансування, оскільки саме в сільському господарстві відсоток непрацюючих кредитів є один з найнижчих серед секторів – 13%.

КІЛЬКІСТЬ СІЛЬГОСПВИРОБНИКІВ В УКРАЇНІ СКОРОТИЛАСЬ НА 25%

Держстат щорічно публікує інформацію про групування підприємств за розмірами зібраної площі основних сільськогосподарських культур. Так, за цією інформацією в 2020 році було 32,5 тисячі підприємств, що займалися вирощуванням зернових та зернобобових культур, з яких 26,8 тисяч – розміром до 500 гектарів. Також в 2020 році було 21,8 тисяч підприємств, що займалися вирощуванням соняшнику, з яких 19 тисяч виробників були розміром до 500 гектар. Близько 18 тисяч сільгоспвиробників вирощували і зернові культури і соняшник. І лише 2,3 тисячі сільгоспвиробників не вирощували ані зернові культури ані соняшник.

Сукупно в 2020 році було зареєстровано 39,2 тис. сільгоспвиробників, з них площею до 500 гектарів – 30,8 тисяч.

В 2022 році кількість сільгоспвиробників суттєво зменшилася. Лише 24,4 тисячі сільгоспвиробників займалися виробництвом зернових і олійних в 2022 році, з яких лише 20 тисяч були виробники розміром до 500 гектарів. Кількість виробників соняшнику скоротилася до 18,2 тисяч, з яких лише 16 тисяч виробників мали земельний банк площею до 500 гектарів.

Якщо екстраполювати ці показники використовуючи данні за 2020й рік – ми можемо дійти до висновку, що в 2022 році загальна кількість виробників складає 29,4 тисячі виробників, з яких орієнтовно 23,1 тис. виробників оперують земельним банком до 500 гектарів. Відтак, після початку повномасштабного вторгнення кількість сільгоспвиробників в цільовій аудиторії ФЧГК скоротилася на 25%.

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗРІЗ СКОРОЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА

Нажаль, через особливості публікації даних статистики ми не можемо розрахувати скорочення кількості сільськогосподарських виробників в регіональному розрізі. Для розрахунку такого регіонального розрізу ми використовуємо посівні площі, які були засіяні сільськогосподарськими підприємствами в Україні як проксі для зміни кількості виробників. Ми припускаємо, що регіональне скорочення кількості сільгоспвиробників є пропорційним до відповідного скорочення посівних площ.

В 2022 році, відповідно до даних Держстату було засіяно 23,4 мільйони гектар сільськогосподарськими культурами. З них 16,4 мільйони гектар було засіяно сільськогосподарськими підприємствами, а 6,9 мільйони гектар було засіяно домогосподарствами. У порівнянні з 2021 роком, у якому підприємствами було засіяно 20,2 мільйони гектарів сільськогосподарських земель ми бачимо скорочення посівних площ на 18,6%.

Найбільше скорочення посівних площ відбувається на територіях, що охоплені бойовими діями – Херсонська, Запорізька, Донецька, Луганська та Харківські області. Також помітного скорочення в посівних площах зазнали Сумська, Чернігівська та Миколаївські області, де посівні площі скоротилися від 5.5% до 14.9%, у порівнянні з 2021 роком. Три області, у яких відбулося помітне зростання посівних площ в 2022 році – це Івано-Франківська, Львівська та Закарпатська області.

Що стосується структури виробництва, то в 2022 році сільськогосподарські підприємства в Україні головним чином займаються виробництвом лише чотирьох видів продукції – зернових культур, соняшнику, ріпаку та сої. Ці чотири види продукції в цілому займають 97% від всіх посівних площ сільськогосподарських підприємств. Якщо врахувати фабричний цукровий буряк та кормову кукурудзу – на всі інші культури в структурі посівних площ підприємств припадає лише 0,6%.

ПОТРЕБИ ТА ПЛАНИ СІЛЬГОСПВИРОБНИКІВ ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ

В жовтні-грудні 2022 року командою Світового банку в кооперації з Міністерством аграрної політики та продовольства було проведено опитування сільгоспвиробників. В цій записці ми аналізуємо основні результати опитування, що релевантні для функціонування ФЧГК. Всього було проведено інтерв'ю з 2251 сільськогосподарським виробником в Україні, серед яких 1868 виробників має площу земельного банку до 500 гектарів, а відтак є цільовою аудиторією для ФЧГК. Всі наведені нижче результати дослідження приведені для сільськогосподарських виробників з сукупною площею земельного банку, що не перевищує 500 гектарів.

У разі нормалізації умов переважна частина опитаних сільгоспвиробників зацікавлена в розширенні виробництва. Так, у разі нормалізації умов 83,2% опитаних сільгоспвиробників готові розширювати кількість орендованої землі за поточного

рівня цін оренди на землю. Також у разі нормалізації умов 75,9% сільгоспвиробників зацікавлені в купівлі сільськогосподарської землі.

Проте цінові очікування сільгоспвиробників, що готові купляти землю є оптимістичними. Так, лише 75% опитаних сільгоспвиробників готові купляти землю за ціною, вищою за 35 тис. грн/га. Медіанне значення ціни, за якою сільгоспвиробники готові купляти землю становить 40 тисяч, відповідно лише половина сільгоспвиробників готові заплатити 40 тисяч і вище за гектар землі. 25% опитаних сільгоспвиробників готові заплатити 60 і більше тис. грн/га і лише 10% готові заплатити 80 і більше тис. грн/га. При цьому сільгоспвиробники не готові продавати власну землю, лише 3,7% заявили про готовність продати власну землю у разі нормалізації ситуації. А медіанне значення ціни, за якою сільгоспвиробники готові продати землі становить 62,5 тис. грн/га.

ПЛАНИ СІЛЬГОСПВИРОБНИКІВ ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ

Не всі опитувані сільгоспвиробники розглядають можливість отримання кредиту. На питання: «Чи розглядали ви колись можливість аплікації на отримання кредиту» 31% опитуваних відповіли «ні». І лише 49% опитуваних відповіли, що вони отримували кредити.

На питання: «Якби була змога отримати кредит для оборотного капіталу чи інвестицій, чи скористались би ви цією змогою?» 76,5% опитуваних відповіли, що так, скористались. При цьому 35,2% серед тих, хто скористався би цією можливістю ніколи до цього не отримував кредитів.

Серед тих сільгоспвиробників що відповіли про отримання кредитів в минулому – 44,3% сільгоспвиробників отримували кредит в 2022му році, в той самій рік, коли вони проходили опитування. Ще 23,7% сільгоспвиробники отримували кредити в попередній 2021 рік, а 12,9% отримували кредити впродовж 2020-2019 року. Інші 19% отримували кредити раніше, ніж в 2019 році.

Розмір останнього кредиту, що отримували сільгоспвиробники демонструє значну варіативність. 10% від отримувачів кредитів отримали кредит у розмірі менше, за 27 тис. грн, 25% отримувачів отримали кредит у розмірі менше за 100 тис. грн. Половина отримувачів отримали кредити сумою менше, ніж 400 тис. грн. Натомість 25% позичальників отримували кредити сумою більше за 1 млн грн, топ-10% позичальників отримували більше 2,8 млн грн, а топ-5% позичальників отримували більше 4 млн грн. Через незначну кількість отримувачів великих кредитів середній розмір отриманого кредиту становить 2,2 млн грн.

Серед отримувачів кредитів абсолютна

більшість (91,9%) спрямовували кредит на оборотний капітал, в той час як ще 7,8% використовували кредит для споживання, і лише 1,6% спрямовували кредит на інвестиційну діяльність.

Якщо проаналізувати ставки, за якими сільгоспвиробники отримували кредити, то найбільш розповсюдженою ставкою є 0%. Ймовірно, це кредити, що були надані постачальниками факторів виробництва чи техніки. Другою за частотою ставкою є 7%, третьою – 5%. Це свідчить про те, що переважна більшість кредитів була надана або постачальниками товарів, або в рамках програми державної підтримки «5-7-9». Лише у 31,8% випадків кредити отримувалися за ставкою, що перевищує 9%.

Ми також можемо проаналізувати максимальні відсоткові ставки, за якими сільгоспвиробники готові брати кредити (серед тих, сільгоспвиробників, що ствердно відповіли на питання: «Якби була змога отримати кредит для оборотного капіталу чи інвестицій, чи скористались би ви цією змогою?»).

Рисунок 5. Відповідь сільгоспвиробників розміром до 500 га на питання: «За якою максимальною відсотковою ставкою ви готові взяти кредит?»

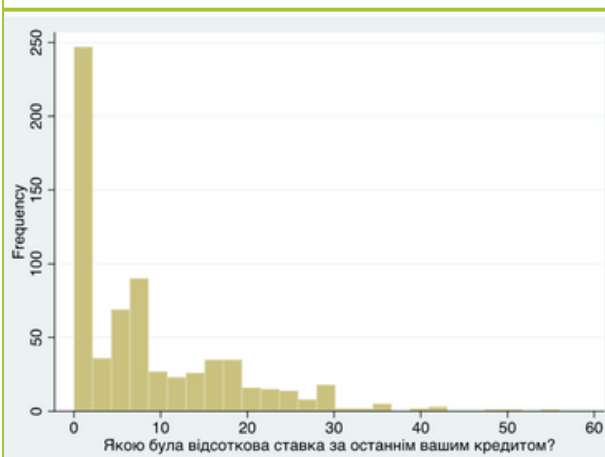
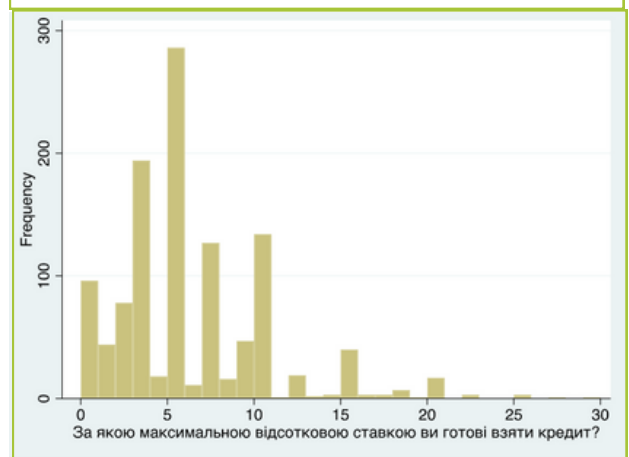

Рисунок 6. Відповідь сільгоспвиробників розміром до 500 га на питання: «Якою була відсоткова ставка за останнім вашим кредитом»

[За даними опитування Світового банку Post-Russian Invasion Survey of Smallholder Farmers 2022](#)

Дані, використані в цьому дослідженні, були отримані завдяки проекту міжнародної технічної допомоги «Підтримка прозорого управління земельними ресурсами в Україні», що впроваджується Світовим банком за фінансової підтримки Європейської Комісії (ENI/2017/387-093 та ENI/2020/418-654).

Лише 62,8% від потенційних позичальників готові брати кредити за відсотковою ставкою, що дорівнює або перевищує 5%. І лише 20,6% потенційних позичальників готові брати кредити під відсоткову ставку, що дорівнює або перевищує 10%. Під 15% або вище відсотків річних готові брати кредит лише 6,8% опитаних.

Що стосується сум, які готові брати сільгоспвиробники за даними відсотковими

ставками – вони є суттєво вищими за суми останніх отриманих кредитів. Якщо медіанне значення за отриманими кредитами становило 400 тис. грн (середнє = 2,2 млн грн), то медіанний бажаний розмір кредиту становить 1 млн грн при середньому значенні 6,8 млн грн. Якщо виокремити тих, хто готовий сплачувати не менш як 5% за користування кредитом – то медіанний розмір бажаного кредиту становитиме 1,5 млн грн., при середньому показникові в 3,9 млн. грн.

ОБСЯГ РИНКУ ДЛЯ ФЧГК

Максимальним обсягом ринку для функціонування ФЧГК є ті малі сільгоспвиробники, що ствердно відповіли на питання: «Якби була змога отримати кредит для оборотного капіталу чи інвестицій, чи скористались би ви цією змогою?», або 76,5% від всіх сільгоспвиробників розміром до 500 гектарів. Враховуючи, що за нашими розрахунками в 2022 році було 23,1 тисяча виробників з обсягами земельного банку до 500 гектарів – 17,7 тисяч сільгоспвиробників потенційно можуть стати клієнтами ФЧГК.

Водночас 37,2% потенційних отримувачів кредитів не готові сплачувати навіть 5% за користування кредитами, а відтак – навряд чи зможуть стати клієнтами ФЧГК.

Якщо дія ФЧГК буде поєднана з програмою «5-7-9» - то орієнтовно 63% зацікавлених у кредитах малих сільгоспвиробників готові

сплачувати як мінімум 5%, а 37% готові сплачувати як мінімум 7% за користування кредитом. Відтак, якщо ФЧГК буде працювати з програмою «5-7-9» - то потенційно 6,5-11,1 тис. сільгоспвиробників готові будуть скористатися послугами ФЧГК. У разі, якщо ФЧГК не буде працювати з програмою «5-7-9» - то не більш як 1,2 тис. сільгоспвиробників наразі готові стати клієнтами Фонду через низький попит на кредити з високою відсотковою ставкою.

Виходячи з середнього обсягу бажаного кредиту в 3,9 млн (варто зауважити, що медіанне значення значно менше і складає 1,5 млн грн) – ми можемо говорити, що за умови співпраці ФЧГК з програмою «5-7-9» потенційний обсяг виданих кредитів може сягати 25,4 – 43,3 млрд грн. Якщо ж співпраці з програмою «5-7-9» не буде – максимальний розрахунковий обсяг потенційних кредитів складає лише близько 4,7 млрд грн.

Контакти

Автори: Роман Нейтер, Григорій Стольникович, Іван Колодяжний, Олег Нів'євський

Цей аналітичний огляд став можливим завдяки підтримці, наданій Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) через проект USAID "Підтримка аграрного і сільського розвитку" (АГРО), що впроваджується Chemonics International. Погляди авторів не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду США.

Більше інформації про проект USAID Агро можна знайти за посиланням:

<https://www.facebook.com/usaaid.agro/>

Більше про KSE Агроцентр:

<https://agrocenter.kse.ua>

<https://t.me/kseagrocenter>

Контакти:

Центр досліджень продовольства та землекористування
(KSE Агроцентр)

agrifood@kse.org.ua

